Discorsi d’entrada en IEA-AALO
de

Felip Carbona e Claudi Balaguer

(damb intervencion especiau de Jacme Taupiac)

3 de juriòl de 2020

Era existéncia der *Institut d'Estudis Aranesi – Acadèmia aranesa dera lengua occitana,* e aguesta publicacion, son possibles gràcies ara ajuda de:

Generalitat de Catalonha
Departament de Cultura
Departament d'Ensenhament
Departament de Justícia
Conselh Generau d'Aran
Fundació La Caixa
Baqueira Beret S.A.
Ajuntament de Naut Aran
Ajuntament d'Es Bòrdes
Associacion Es Paums
Donacions privades

Era seccion aranesa der Institut d'Estudis Aranesi – Acadèmia aranesa dera lengua occitana ei formada per Jusèp Loís Sans, Angelina Cases, Ròsa Maria Salgueiro, Miquèu Segalàs, Jèp de Montoya, Elvira Riu, Lourdes España, Bernat Arrous e Tonho Castèt.Formen era seccion estandard Joan Salas-Lostau, Patrici Pojada, Jacme Taupiac, Florian Vernet, Felip Carbona, Claudi Balaguer e Franc Bardou .

© d'aguesta edicion, Institut d'estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana.

1èra edicion: seteme 2020

ISBN : 978-84-09-23374-8
DL: L 646-2020

Imprés en Arts Grafiques Bobalà

PRESENTACION

Er Article 17 des *Estatuts der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa* dera lengua occitana especifique que "*Entà èster escuelhut membre numerari, calerá auer estat, abans, membre corresponent. Un viatge escuelhut calerà liéger un discors d'entrada enes tèrmes indicats en Reglament de regim intèm. Era condición de membre numerari ei efectiva dempús d'aguesta lectura*."

Eth Plen dera Acadèmia de 8 de Juriòl de 2016 acordèc de nomenar Membres corresponents der IEA-AALO a Claudi Balaguer e a Felip Carbona. Participèren normaument e damb totau entrèga e collaboracion en totes es actuacions dera Acadèmia e eth 6 de Juriòl de 2019, ena amassada dera Seccion estandard es Membres acordèren de proposar eth nomenament de Felip Carbona e de Claudi Balaguer coma Membres numeraris. Eth Conselh Permanent dera Acadèmia articulèc era forma de dar compliment ad aguesta propòsta. Es passi següents èren era aprobacion en Plen dera Acadèmia e era lectura deth Discors d'entrada. Coneishedors dera volontat unanima, des Membres dera Acadèmia, d'aguesta propòsta, eth Conselh Permanent proposèc de hèr era votacion e ara seguida era lectura. Eth Conselh Permanent acordèc de hèr un Plen dera Acadèmia eth dia 3 de Juriòl a prumèra ora dera tarde e era lectura a darrèra ora. Aprofitàuem qu'eth dia 4 de Juriòl ère eth dia deth Plen ordinari dera Acadèmia e que i an Membres que se desplacen des de diuèrsi punts, de tota Occitània. Rentabilizàuem es sòns desplaçaments.

Però aciu s'i venguec a barrejar un gròs inconvenient: era plaga dera COVID-19. Es incerteses que s'anèren creant entà plantar cara ara pandèmia mos ocasionèc moviments insegurs: prumèr, non se podie passar era frontèra, non poderíen vier entara amassada es Membres der estat vesin; auérem d'articular formes de comunicación telematica as que non i èrem completament acostumats; dempús non se permeteren amassades de mès de 10 persones e ena Acadèmia èrem 14 mès es supòrts tecnics de besonh… e atau diuèrses situacions complicades. Era solucion des madeishes mos aportarie formes d'actuacion que beneficiaràn, a cuert tèrme, eth nòste normau foncionament.

E finalament auem hèt lo qu'auem podut. Érem era amassada deth dia 3; i participèrem toti es Membres der Institut d'Estudis Aranesi; es uns èren presents ena sedença dera Acadèmia, es auti participèren telematicament, però i èrem toti. Tàs 17 ores votèrem, eth nomenament de Felip Carbona e Claudi Balaguer. Toti votèren a

favor e aguest ei eth major argument, eth reconeishement de toti es Membres numeraris dera Acadèmia. Se les votèc a favor pr'amor que s'ac mereishen, que s'ac an guanhat, qu'an trabalhat pera lengua occitana molt e molt ben.

Entàs 18 ores deth dia 3 de juriòl Felip Carbona, ena sedença dera Acadèmia, liegec eth sòn discors d'entrada, e ara seguida se projectèc eth discors de Claudi Balaguer qu'auie estat enregistrat damb anterioritat. Tota era problematica dera pèsta ocasionèc diuèrses adaptacions des qu'en destacam dues: era normativa deth discors contemplec discorsi mès cuerts entà facilitar eth procès e non se podec hèr un acte public, damb persones presenciant era realizacion deth discors. Aguesta darrèra cinconstància la solventèrem en tot penjar enes hilats sociaus era realizacion des discorsi qu'an auut un bon numèro d'accesi, mès qu'es qu'aurien assistit a ua lectura presenciau. Les podetz veir en http://www.institutestudisaranesi.cat/lectura-deth-discors-dentrada-de-felip-carbona/ e en http://www.institutestudisaranesi.cat/lectura-deth-discors-dentrada-de-claudi-balaguer/ .

Felip Carbona e Claudi Balaguer conden damb ua trajectòria personau en mon dera lengua occitana que les avale, an format part des estructures mès representatives deth territòri lingüistic e ara receben un nomenament que se mereishen e que les onore. Eth sòn nomenament da qualitat e prestigi ara *Acadèmia aranesa dera lengua occitana*, era sua persona coma Membres numeraris da valor ar *Institut d'Estudis Aranesi*.

Ena session de lectura des discorsi, eth Membre numerari der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana,* Jacme Taupiac hec ua magnifica intervencion sus er occitan estandard, qu'entossiasmèc as assistents. Reproduïm, a continuacion des discorsi, era sua intervencion, elaborada especiaument peth madeish Taupiac entara sua publicacion, peth sòn gran interès.

Ua caracteristica a destacar ena publicacion d'aguesti discorsi ei qu'eth discors de Felip Carbona non ei transcrit damb caractèrs informatics. Se publique respectant era forma qu'emplegue Felip Carbona enes sòns escrits e creacions abituaus. Felip Carbona hè es escrits a man. Aguesta *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* a en compde es aspèctes emocionaus dera lengua. Tàs sòns membres non i a lengua sense emocion, non i a expression sense esperit; trabalham pera anma deth pòble. En reproduïr eth tèxte de Carbona talament coma eth la presente reproduïm, tanben, aspèctes des sues creences e emocions que volem considerar coma aspèctes definidors des sues valoracions. Èm conscients de que d'autes estructures qu'an coma finalitat er estudi dera lengua non consideraràn positiva aguesta decision e jamès s'atreviràn a publicar un discors d'aguesta forma. Ei pr'amor que non i a cap auta institucion academica qu'age era obligacion d'atier era emocion des emplegaires dera lengua occitana enquia es maximes còtes possible. Nosati òc.

Jusèp Loís Sans Socasau

President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana.

Discors de
Felip Carbona

TOPONÍMIA BASCA DINS LAS MONTANHAS DE SAVARTÉS, CONSERANS E TÈRRAS VESÍNAS

Precisem l'airal geografic estudiat:

- SAVARTÉS es la part montanhòla del Comtat de Foish. Gò es la val d'Arièja en amont de LA BARRA, lòc que lo riu i tranca PLANTAURÈL sus la comuna de Foish.

Tira son nom de SAVART, barri de TARASCON conegut per sa glèisa pre-romanica, sa caunha e l'usina d'aluminium. Una tradicion i fa passar Carlesmanhe, sente gaire de prò vos.

- CONSERANS, o COSERANS, es la part occidentala del departament d'Arièja, la que las aigas ne van a Garona per Salat. La capitala ne fraqnèt la vilòta de SENT LÍSER. Es ara SENT GUIRONÇ - o GIRONÇ -, la sosprefectura.

Las "tèrras vesinas" son lo sud del País d'Olmes, lo País de Montsegur, se volètz, amb un tròç del País de Sault, a l'èst. A l'vèst citarem unis noms de Comenge.

Per far cort: anirem de Garona a Aude, en demorant entrams Plantaurèl (al nord) e la frontièra politica (al sud).

* * *

Me permetretz de dire que som filh d'aquesta tèrra:

- naisquèri a Foish, al sud de la vila.
- totis mos avijòls conegut sòn, de MONTERRIÈR, còsta Montsegur, a BÈTHHAG (Betchat), còsta la clusa de Bossens, la mager part dins la tombada de Tarascon.

Apondrai que las activitats de montanha: escoregudas, escaladas, esquí de montanha,

espeleologia, me menèran, un jorn o l'autre dins gairebèn totis los recantons del territòri que ne parlam.

× ×
×

Quand èri dròlle, jovenet, mon paire nos menava en Alta Cerdanha, la que fèrguèt anenada al Reiaume de França en 1659. Aquí legigèri noms estranhs: EGUET, ER, IX, UR, URTX, ... ; noms curiosés que me viràvan pel cap. Èri l'ausèl falquetat pel mistèri, la preda tremolanta a urpar.

Vièran las saisons e tornèran las primas. Apreneguèri un jorn, gairebèn per miracle, que Joan COROMINES avià estudiada aquela toponimia. Lo grand lingüista parlava d'una jaça basca. La disiá, amb prudéncia: basco-ida.

Plan, plan pus tard crompèri libres e articles que COROMINES n'èra l'autor. Marc CAHNER, director de las edicions CURIAL, mon escolan a l'Escòla Occitana d'Estiu, en 1997, me fèrguèt present de El parlar de la Vall d'Aran e dels tres volumes de Entre dos llengatges. Que ne sià publicament remerciat.

Crompèri tamben diccionaris e gramaticas de lenga basca; un diccionari de patronimia basca, trilingüe: euskara, espaùol, françois, lo diccionari de lenga de R. M. de AZKUE, trilingüe el tamben. Se sap que sovent, en Euskadi, lo patronime es un nom de ETXE (ostal, casa), e que lo nom de ETXE es un nom de lòc.

× ×
×

Joan Coromines m'apreniá que:

- EGUET es un derivat de EGI = dessant de montanha
- ER et EZERRE dins los documents antics. Lo nom ven de * ECERRI = EK(i) + ERRI = vilatge

al soleth.

- IX es una forma de EXE. Ara: ETXE = ostal, casa.
- UR pòt èstre: UR = aiga, o: URI = vila
- URTX es un ancian: URGI = endreit de l'aiga; GÙ es: estanh, o: font, sorgent. (1)

En 2016 me clinèri sols vrons de la montanha d'Ariège, los que èran estranhs mas pas estrangièrs, los que degun ne comprenià lo sens. Era ora: dos tèrces de sègle èran passats desprèi mas premièras interrogacions. Mas teniái a posita los espleits per treballar. Teniái tamben una coneissença pro bona del terren. Ne sum ara a redigir la frunta de l'òbra complida en 4 ans e 6 meses.

Mon prepaus es de vos presentar una garba dels noms estudiats. Nos passejarem d'èst en vèst. Los noms son citats en occitan; de cops accompanhats de la forma oficiala.

Precisi que, en Basc, la letra Z es nòstre S; e la letra S es un son entaunes [s] e [š]. Nòti fonèticament [š], nòstre sh, lo x del catalan e del Basc.

ESPESÈL (Espezel)

Vilatge de l'aigavès mediterranèu del País de Sault, còsta la ruta que mena de la Vila d'Ax (Ax-les-Thermes) a Quillan.

Cal trencar: EZPE(L) + EZEL, mot:

EZPEL = brith; e: EZEL es derivat de: EZE = mòth, umide.

ESPESÈL es molhièra pels brithes.

Al tom nòsem quatre toponimes en Brith;

---

(1) Veire: J. Coromines. Estudis de Toponímia Catalana Ed. Barcino - Barcelona. 1965.

Avèm tamben tres molhièras e lo vilatge còcn lo Prat del molhàs.

ASCON (Ascon)

AZKON es lo nom basc de l'animal que son nom scientific es Meles Meles e qui li disèm: Taishon.

A costat del vilatge avèm Sarrat del Taishon, Granja del Taishon; sense compter: Teishomièras.

ASTON

En basc: ASTON = mòlh, humid, sorne, escur.

Totis aquelis adjectius son plan cassits per parlar de la part baixa de la val, del vilatge e las estivas.

La val d'Aston mena en Andòrra. Avans la construcion d'usinas electricas èra la val pus longa sense ocupacion umana permanenta de l'aigavès nord del Pirenèu. Èra la tèrra d'Edèn pels Orses. En Arièja s'i escondiquèt la raça indigèna, la ara remplaçada pels orses venguts d'Esloveria. (2)

GARSAN

Tot al fons de la val, a 2200 m d'altitud e a 2 km d'Andòrra avèm las Clòtas de Garsan e la Cabana de Garsan. Analisam:

G + ARZ + AN, ont:

G = consonanta anti-iatís, frequenta en sò-nistre.

ARZ = ARTZ = Ors en basc; Ursus Arctos pels sabents.

AN = sufixe locatiu.

Doncas:

GARSAN = ont se tròba l'ors.

Dins la val d'Aston avèm plan d'autris toponimes basques. Citem dos derivats de ARAN:

ARTARAN e LAPARAN.

---

(2) Escrivi: Ors, mas disèm: Ots en Savartés e Os en Cerdanès.

LASSET:

Lo nom de Montsegur. Es, amb caida regulara de la vocala finala: LA(T)S = nim, segurit de: ETA = lòc de.

NAGUILE:

Es un estanh de la val d'ORLUN (Orlu), a 1850 m d'altitud, a 3 km de Catalunha (de Cerdanha). Dins sa "Petite hydronymie miégeoise" (3), Francés BABY, que fugnèc mon collègn a l'Universitat de Tolosa II, me fa:

EN AGUILLE, venent del latin DOMINIUM AQUILIUM.

Non lo podèm pas sègre:

- lo patronime Aquilium es inconegut en Pais de Foix
- en nauta montanha la proprietat èra, e es encara, collectiva.

L'estanh de Nagnile es, en fait, l'estanh de las granhòtas (4)

Nums en BUN

La N finala es muda dins l'aral vert se tròban totis. Son ortografiats - BU sus las mapas. N'avèm al mens sèt. De mai avèm BUN en Bigòrra e BUNUZE (BUNUS) en Navarra.

Es la base: BUNO = nautor, tap, tuc, puèg, ... amb caida de la vocala finala.

En basc, coma en occitan, B pòt venir M. BUNO a per variantas: MUNO, MUÑO, etc. Trobam tamben toponimes derivats de MUNO.

Devesas:

Vos aprendrai pas sò que es un devés o una devesa.

(3) Bulletin de la Société Ariégeoise des Sciences, Lettres et Arts (1975)

(4) Veire p. 1780 dins lo diccionnaire patronimic de Ph. OYHAMBURU (Ed. ELKAR)

Lo nom basc es ANGIO o sa varianta ANGIA.
D'aquell nom vénen las raices ANH- (en occitan) e ANY- (en catalan). Una A inicialla cadz pro sovent.
Avem tamben: NH- (en occitan) e NY- (en catalan).
Aquí dos exemples (n'avèm plum d'autris):
a) NHAUS, lo vilatge de la val de Vic-de-Sòl e sa cavuha vadunda de pinturas preïstoricas, una de las darrièras qu'i podèm veire l'obra originala, pas una copia.
Atestada al segle XIII, la forma anciana es ANHAUS.
Per AUS avèm tres possibilitats. Entre elas: AUS = fort.
Direm:
NHAUS = ANHAUS = fort de la deversa.

b) ANHAS
Entrams las vals d'ARAC e GARBET, sò es las de MASSAT e AULÚS, avèm: Bòsc e Pòrt d'ANHAS.
Lo pòrt ten 1570 m d'altitud. Es ara dubert a la circulacion automobila.
La finala -S deu èstre lo locativ basc: -(T)Z.
D'aquí:
ANHAS = de (l'endreit de) la deversa.

BASSAT e MASSAT
En basc BASA es un lòc silvèstre, salvatge.
Sufixes -AT n'avèm, d'occitans e de Basques.
Aicí deu èstre lo sufixe locativ basc
a) A 4 km al nord, un chic vèst de Foish avèm, en Plantaurèl: Selva de BASSAT.
Dit atal es una tautologia, coma: Còl de Pòrt, Pas de la Portanèla, etc.
b) Avèm dit, pus naut, que B- se cambia en M-.
MASSAT es doncas sò meteis: MASSAT = endreit de Bòsquets.
Ne fuguèt e n'es encara. La val es una val de Bòsquets.
Senhalem que Massat èra, en 1831, la comuna pus

pobladn del departament amb 9322 estatjants.
Pàmias n'avià alovetz 6082 e Foix 4857.

Noms en BE, PE o P:

BE, PE, P es un sufixe basc que vòl dire: jos, sus.
Es present en toponimia. Citem: ARP, ESQUÈRPE, LASPE, SIPE, e d'autris encara
ARP, ARPE = jol roc; sòls: caunha o refugi entrams rocs.
Sèt paginas de la mitologia basca de J.M. de BARANDIARAN parlan de ARPE.(5)
ESQUÈRPE = EZKER + PE = jol (penjol) esquèrre
LASPE = jol riu
SIPE = ZI + PE; pòt èstre: jos la punta o jos la juncada.

ORGIVÈTH (Orgibet)

Vilatge de Vathlungan, la de Boïgarra, a l'vèst del departament, sus la rota que mena a Portèlh d'Aspet.
Avèm vist, amb Coromines, que: URGI = fuèst
BET es una varianta, en composicion, de: BEGI = uèlh, gèlh.
Coneissètz totis:
gèlh de Yarona (al Plan de Beret), gèlh de Sueu, gèlh d'in. Bèrn, resurgèntia del matèsin d'Arbòs, en Comenge.
ORGIVÈTH = gèlh dera fuèst; uèlh de la fuèst.

BUZANH (Buzan)

Se tròba còsta Orgivèth. Èm dits una jòva que la N finala es servada e prononciada Ñ. D'aqui NH en fin de mot.
Èm dits una jòva d'argila e calcari, sul penjol sud del matèsin d'Arbòs. Non seretz pas sorpresas

(5) Ed. ELKAR
(6) Veire la lèsi de P. BÈC e lo repertòri toponimic de P. POJADA.

se vos disi que BUSANH ven del nom basc de l'argièla (BUZTAN).

SOBARDENA (Sombardenne)

Es un bastiment d'Orgivèth, ostal o granja.
BARDENA es conegut despuèi 1027. Se tròba dins un document de la catedrala de Pamplona - Iruña, capitala de Navarra. Lo document ditz:
BARDENA = EXTREMADURA; çò es: region de confinhs, de raias.
BARDENAS REALES es, en Navarra, la region suls confinhs d'Aragon.
Avèm: SU = hurèc, fòc, amba totas las valors del mot. Entre elas: ostal, casa.
Dos camins, ara rotas quitionadas, fan la ligaçon Comenge - Conserans.
Sur la R.N. 117, dins la val de Salat, lo limit es a HINS (His), nom gascon vengut del latin.
Dins la muntanha, sul camin de Portèta d'Aspeth, avèm:
SOBARDENA = SU + BARDENA = ostal (casa) del confinh, de la frontièra.

La Vathlunga, val de Lez, prèi Boigarra, es cambada entrams Val d'Aran e una muntanha de Comenge.
Al sud Aran es un toponime basc.
Al vènd Arbàs, Arbon, Aspeth (Aspet), etc. ne son tomben.

Avèm plan d'autris toponimes bascoides en Vathlunga. Los citarem pas ara.

x x
x

Amics aranesos m' acullhigueretz coma un fraire quand dintèri dins l'Academia aranesa dera lengua occitana. Ara me faseètz l'honor d'una promocion.

Coma vesètz avèm milierats d'ans de cultura comuna. Fenguèrem basques e ara èm occitans.

Los premièrs vesins: Catalans, Aragoneses e Basques son tanben de la familha.

Se diguèt un jour: "i a pasqueus de Pirenèu". I en vos diti: aquò es fals. Montanha n'avèm una e l'aimam totis.

Mas nos-autres sabèm qu'una montanha es un lègum, un patrimòni a far granar e florir, totis amassa, pas una frontièra. Sabèm tanben que sas lengas son lo ramelet de flors d'aquel patrimòni.

Felip CARBUNA.

Discors de
Claudi Balaguer

Vòli, bèl primièr, mercejar totes los membres e segur lo president de l'Acadèmia per aqueste onor que m'es fach de m'integrar entre totes vosautres d'un biais complet ara. Es totjorn un plaser de venir a la Val d'Aran e me fa un pauc pena de pas poder veire vòstre país esplendid e d'èsser pas demest totes vosautres. Mon discors serà benlèu pas gaire academic, serà pas un cors magistral mas una mena de balanç de ma pelegrinacion dins l'univèrs occitanista.

Nasquèri en 1968 a Lunèl, una vilòta de Lengadòc a la termièra de Gard, situada segon la simbolica tradicionala a ras del provençal. Sabi pas se la dimension emblematica de l'endrech, o mai de l'annada, joguèron un ròtle dins ma formacion o la construccion de ma personalitat, pro eclectica e anticonformista. Mas originas probable aguèron un ròtle mai preponderant pensi.

Dins ma vilòta pescaluna, l'occitan s'i parlava pas gaire per carrièra; lo francés aviá ja envasit totes los recantons de la vida vidanta. Espelissiá pasmens d'unes còps que i a, o subreviviá, dins l'accent de las gents e de cèrtas locucions que lo francés aviá pas encara capitat d'escafar completament. A l'escòla, e mai parlèssem pas gaire francitan, mas un francés local amb l'accent del terraire, nos rebellèrem gaireben tota la classa contra lo *déjeuner* que la professora nos voliá impausar e que disiá qu'èra la forma normala, quand sabiam que totes en çò nòstre disiam *dîner*. Pensàvem pas alara que i aviá de ierarquias dins la lenga de Molière, e que nòstre biais de parlar èra incorrècte o inferior al de la capitala francesa. Sabiam pas que pagàvem encara lo prètz e portàvem lo pes d'una somission anciana qu'aviá desrasigat l'identitat e la lenga de l'airal.

Mos parents èran valencians. Nòstra espécia es plan vesina de la catalana, mas una varianta catalana mens marcada, mai flaca, mai occitanejada de còps que i a, e subretot un brin vergonhosa de son identitat lingüistica o culturala. Pas vertadièrament d'autoòdi pensi, mas una mena de timiditat e de paur d'èsser pas de bons espanhòls. Dos ans abans ma naissença, ma sòrre arribèt en país vidorlenc quand aviá pas que 10 ans. S'interessèt a la nòva cançon occitana e Raimon èra pas estrangièr a l'ostal nimai. L'influéncia de la *meua germana* foguèt tala qu'aprenguèri l'occitan al collègi abans de saber parlar la quita lenga de mos parents.

Arribèri dins los estudis de dialectologia gaireben per escasença del temps qu'èri estudiant a l'Universitat de Montpelhièr, e que navegavi entre espanhòl, anglés, catalan, italian e occitan. Aguèri l'astre d'estudiar amb Gaston Basalgas, l'autor de l'*Occitan lèu lèu e plan*, un metòde d'aprendissatge de l'occitan dels mai emplegats en aquel temps pels qu'ensajavan d'aprendre la lenga del terraire, e tanben amb Patric Sauzet, un dels lingüistas mai prestigioses d'Occitània actualament.

Mon aterratge dins l'esfèra universitària me donèt l'escasença d'aprigondir mas competéncias lingüisticas e culturalas qu'èri estat de longa pivelat per las lengas, subretot lo continuum romanic dempuèi lo collègi. Aquel periòde signifiquèt d'un

costat una recuperacion totala de ma catalanitat valenciana, tant lingüistica coma identitària e d'autra part un enfortiment de mon occitanitat

Aprèp un Capès d'occitan mancat a l'oral e que me descorèt, d'un biais momentanèu sonque, del mond dels concorses, partiguèri per Barcelona a l'Arxiu Occità ont demorèri 3 ans. Foguèt aquela aventura una passa decisiva dins mon experiéncia de creativitat, d'organizacion e d'improvisacion.

Signifiquèt a l'encòp una dobertura de las bèlas cap a d'actors importants de l'occitanisme e del catalanisme que me faguèron encontrar qualques personalitats tan prestigiosas coma Germà Colón, Robèrt Lafont e d'autras personas mens conegudas mas tant importantas personalament coma Jaume Figueras per exemple e mai d'un autre.

Nòstre collèga Florian Vernet èra vengut alara mon interlocutor e aguèt de patir los maldecaps administratius que ma situacion precària supausava. Aguèri l'escasença de descobrir e apreciar a mai de sa granda cultura e prolificitat literària sas facietas plan umanas, sa sollicitud, sa cordialitat e son ajuda dins mon laberint administratiu foguèt inestimabla.

Aguèri l'escasença durant aquel temps de conéisser qualques autres dels lingüistas mai importants de l'airal romanic, Xavier Lamuela e José Enrique Gargallo, e a l'encòp de descobrir l'Occitània *ponina* de Catalonha, la Val d'Aran e son representant mai notable Jusèp Loís Sans. Sens cap mena de dobte foguèt gràcias al país aranés, a Jusèp Loís mai particularament, que mon installacion dins l'occitanisme venguèt mai fòrta, prigonda e definitiva. Pòdi pas dire se Jusèp poguèt veire alara en ieu quicòm d'especial, una belugueta o mai l'embrion de realizacions a venir, mas çò que sabi es que foguèt lo començament d'una granda aventura que contunha encara, que me portèt puèi a la Comission deth Traductor, al Grop de Linguïstica Occitana e finalament aicí, a l'Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana.

Personalament, a mai de descobrir un païsatge pivelaire breçat per la majestuosa Garona, ric de vegetacion, de vivas tonalitats verdas e d'impausants ostals de pèira grisa, fusta e lausa, un espectacle fresc plan alunhat doncas de mon terraire mediterranèu mai secarós, ma descobèrta d'Aran me permetèt a l'encòp de comprendre que la realitat de las lengas, e de l'occitan èra mai complexa que çò que se pòt creire o imaginar. Observèri que l'occitan i viviá e s'i alenava de contunh e dins totes los encastres, luènh d'una dimension universitària o militanta. Aital las paraulas de Víctor Balaguer «Morta diuen que és, mes jo la crec viva» podián ressonar mai fòrt encara dins mon èime.

Se Barcelona representa un pauc un far d'esperança per qualques parts del mond occitanista, mai qu'una Andòrra occitana, la Val d'Aran es Shangri-la per una part de nosautres, lo bocin d'Occitània aparat per Catalonha ont l'occitan fonciona plenament, almens aparentament. A mon vejaire plan umil, l'occitanisme en general a un deute important cap a la Val d'Aran, mai enlà de la lucha per l'oficialitat de la lenga, que d'aisinas essencialas per la lenga ne son espelidas coma divèrses

diccionaris e gramaticas gràcias a la tenacitat e l'esperit inventiu, bolegaire e beluguejaire de nòstre president. Es d'Aran tanben qu'espelisson de talents novèls coma Alidé o lo dessenhaire de Vida d'Ors que descobriguèri fa pas gaire. Cresi que la Val a encara fòrça causas a ofrir per lo futur de la lenga e de l'occitanisme.

Aprèp Jusèp Loís, es sens dobte Patrici Pojada l'autre personatge mai important dins ma trajectòria d'occitanista. Patrici es, a mon vejaire, una de las personas mai remirablas de l'occitanisme contemporanèu. Istorian de tria reconegut, es subretot un occitanista afogat portaire de mantes projèctes e entitats en país foissenc. Mai enlà de sas grandas coneissenças, admiri prigondament son umanitat e sa dobertura, e aquela paciéncia e umilitat de formiga, que ieu ai pas, per suportar las derivas e l'usura presentas de contunh dins l'occitanisme. Ensaja malgrat aqueles vents, ventòrias e tempèstas desfavorables de moderar, de contunhar a bastir o rebastir çò que d'autres ensajan de far tombar. Sa modestiá es enòrma e exemplara dins un mitan ont mantes ensajan de s'erigir en divinitats o seguisson de vias que semblan dogmaticas sens escotar los arguments dels autres, e es un plaser e un onor per ieu de poder trabalhar amb el. Es tanben per ieu a l'encòp un dels lingüistas mai importants actualament de la lenga occitana e mai se li còsta de reconéisser sos meritis dins aqueste domeni e que patís, d'unes còps que i a, d'atacas sus sa competéncia que son completament injustificadas.

Amassa faguèrem en 2005 lo primièr diccionari catalan-occitan/occitan-catalana, una iniciativa novèla e ambiciosa ideada e capitanejada per Jusèp Loís, ma primièra granda realizacion. Malgrat las dificultats, nombrosas, qu'aguèrem e que nos calguèt subrepassar per menar cap avant lo diccionari, pensi que l'òbra es venguda, malgrat sas imperfeccions, un esplech dels mai importants per l'occitanisme en Catalonha, e tanben en Occitània. Simbolicament tanben, cresi qu'aguèt un ròtle fòrt pel reviscòl de l'occitanisme catalan e la divulgacion de la lenga pels Païses Catalans e benlèu tanben internacionalament. Se Patrici foguèt l'arma del projècte, foguèri ieu l'autra formiga, roja benlèu de còps que i a, qu'aguèt de luchar contra las empachas divèrsas que apareguèron long del camin, a mai de l'important pes del trabalh de redaccion e d'emplenament de ma part de l'òbra.

Participèri puèi, dos ans mai tard, a la Comission deth Traductor que me familiarizèt un brin amb lo mond de la traduccion automatica, experiéncia que reviscolèri recentament amb l'esperantista e poliglòt catalan de Russia Hèctor Alòs e la còla d'Apertium. Foguèt aquel moment, amb sa continuacion posteriora dins lo Grop de Lingüistica Occitan, l'escasença d'i retrobar Patrici, Jusèp, Florian Vernet, Patric Sauzet e Joan-Claudi Forêt, e de descobrir e apreciar mai enlà del capital intellectual de cadun l'afabilitat de Jèp de Montoya, Miquèu Segalàs, Jacme Taupiac, Joan Claudi Rixte, Rosella Pellerino e Dario Anghilante.

Malgrat las dissensions generalament pacificas que poguèron aparéisser long d'aquel periòde, pòdi afortir que visquèri de bèls moment de cordialitat amb la màger part dels membres, la mesa en practica jornalièra de las nocions plan occitanas de cortesiá e de convivéncia malgrat de vejaires desparièrs sus divèrses ponches de

lenga. Me cal dire que m'es de grèu qu'aquela iniciativa se perlonguèsse pas fins al temps d'uèi pr'amor de sa diversitat e riquesa, e subretot de la simbolica que representava. Jusèp capitèt de concretizar un pantais, en fargar per primièr còp una union, lo junhent de gaireben totes los cantons e recantons de l'espandi occitan.

Foguèt dins aquel encastre que Jusèp Loís me fisèt una autra escomesa, l'elaboracion d'un vocabulari de novèlas tecnologias amb lo TERMCAT. Foguèt un moment passionant per la libertat e creativitat qu'aquò supausava. Me portèt a cercar de solucions a de problèmas de terminologia modèrns, e a ensajar de crear de neologismes que convengan. Per bastir aqueste lexic me calguèt doncas estudiar tot; tot çò qu'èra estat fach, çò que i a dins las autras lengas latinas e tanben l'occitan ancian per tal de poder veire melhor per exemple la realitat d'emplec del sufix *-ador* dins lo temps passat, terminason fòrça necita dins lo glossari a bastir.

En parallèl a ma participacion als organismes de nòstra Occitània mai meridionala contunhavi mon prètzfach de recerca dialectologica. Coma o comentavi adés, mon interès per la lingüistica èra pro ancian. Ja a las Universitats de Barcelona e de Montpelhièr passavi fòrça temps a fotocopiar los libres e revistas de dialectologia romanica. Aviái descobèrt divèrsas revistas coma la *Revue des Langues Romanes* e mai tard deviái descobrir una de mas passions, los atlasses lingüistics.

De mon temps viscut a Tolosa a l'entorn de Calandreta nasquèt l'idèa d'elaborar una tèsi de dialectologia jos la direccion de Patric Sauzet. Me familiarizèri encara mai amb los atlasses de l'espandi occitan, subretot lo del Lengadòc oriental que deviá èsser una pèça preponderanta dins l'esqueleta e la bastison d'aquel trabalh sus la variacion dialectala del lengadocian mediterranèu que poguèri malastrosament pas acabar pr'amor d'empachas administrativas, de ma vida familhala, e de la distància amb la vila mondina.

Per malastre, ma segonda tèsi mai centrada sul catalan a fach quincanèla tanben, mas pensi de poder utilizar dins l'avenidor lo material amassat e far conéisser las resultas de mas recercas, pauc a cha pauc. Poguèri ja publicar divèrses articles sus la lenga, divulgar l'occitanitat de Perilhós e Vingrau o evocar la realitat dialectala de l'espandi nimesenc qu'estudièri dins un article, una mena de lengadocian en via de fagocitacion pel provençal rodanenc.

Mas amb un agach plan mai luènh de l'aspècte de recerca universitària, m'avisèri que l'occitanisme a sofracha de divulgacion lingüistica populara. Nos manca sovent una vision, una descripcion mai precisa de la realitat lingüistica locala sens tombar pr'aquò dins l'ultralocalisme. E avèm besonh a l'encòp d'un estudi global e scientific de l'evolucion de la lenga que los domenis son actualament tròp sovent barrats, ermetics e çò qu'es evident per un medievalista o es benlèu pas per un dialectològ, espécia en via d'extincion. A mai d'un Joan Veny del país, nos son necessaris tanben los equivalents d'un Coromines o d'un Colón que nos poguèssen portar una descripcion dialectala o diacronica mai clara.

L’occitan pasmens a una riquesa enòrma de documents ancians dempuèi lo *Pichòt Talamus* de Montpelhièr en passar per las *Leis d’Amor*, los escriches de Bertrand Boisset, los libres de comptes de Jacme Olivièr o dels fraires Bonis fins a arribar al jornal d’Onorat de Valbèla entre mantes autres. Un estudi menimós nos permetriá de veire quinas èran las solucions abitualas, de descobrir e tastar la riquesa de la lenga anciana, pels que las vòlon cercar. Me sembla que basta pas de tirar un mot, o una citacion, d’Alibèrt, de Mistral, d’Onorat o de Rainoard per los erigir en fach establit.

Aquelas òbras son essencialas sens cap mena de dobte e se devon emplegar segur. Pasmens se deurián complementar per d’autres espleches mens utilizats coma per exemple lo pichon diccionari de Levy, l’estudi de Peire Pansier sus la lenga d’Avinhon o mai recentament l’excellent diccionari d’occitan auvernhàs ancian de Philippe Olivier. Lo rasonament scientific, que me sembla deuriá èsser sistematic, demanda un estudi relativament prigond amb fòrça atestacions, e puèi d’escambis, abans de ne poder tirar una conclusion pro corrècta e clara.

Tot aquò nos permetriá benlèu de far avançar mai la lenga modèrna sus qualques doblets qu’entrepachan e fan trantalhar l’escritura de la lenga modèrna coma *còdi* o *còde*, *navegar* o *navigar*, *comunitat* o *comunautat*, *ensems* o *ensemble*, *cèrt* o *certan*, *cerca* o *cèrca*, *visitar* o *vesitar*, *jusieu* o *josieu* e benlèu de clavar de discussions per saber se *comtat* deu ésser masculin o femenin e se cal dire *forma* o *fòrma* o se se deu fòrabandir l’emplec de *paraula* coma equivalent de *mot*. N’ai estudiat d’unes dempuèi qualque temps en tot divulgar los resultats sus un blòg (https://bocinetsdelengaoccitana.blogspot.com/). Benlèu tot aquò donariá mai de temps per ensajar d’avançar sus la resolucion d’autres problèmas mai pesucs e recurrents coma la *-e* de sosten, o l’emplec dels sufixes *-ador* o *-ator.*

Pasmens las esitacions lingüisticas son pas lo problèma de fons de la lenga d’òc. Malastrosament d’un biais pro general l’occitan tomba, periclita mai e mai, e ne sèm totes a de gras divèrses mai o mens responsables, mai o mens colpables.... En defòra del país d’Aran, çò’m par, l’occitanisme sap generalament pas agantar las oportunitats divèrsas que pòdon existir. Nos fa sofracha un sens practic, pragmatic gaireben economic, una mena de capitalisme lingüistic per far espelir la lenga. L’occitanisme de l’estat francés es embarrat dins un encastre rigid plan sovent universitari, la divulgacion de çò existent i es rara, e l’emplec de las tecnologias modèrnas tròp limitat. A l’encòp l’emplec de l’occitan coma lenga de comunicacion es escassa dins lo mond universitari, que lo francés i es la lenga selècta. Signe d’aquela manca fa pas gaire per exemple que l’AIEO l’emplega dins sa comunicacion, evolucion que cal saludar pasmens.

Puèi, una part importanta de l’occitanisme a una concepcion plan variabla, e de còps opausada, de la lenga e de quin deuriá èsser son ròtle dins la societat. Se las dissensions graficas, cada còp mai minoritàrias per astre, revèlan fin finala una volontat mai o mens clara o afirmada de negar una unitat lingüistica e, a l’encòp, de defugir una reapropriacion d’un espandi que demesís cada jorn mai amb una volontat museïstica que revèrta l’aprendissatge del latin, una autra part importanta de

l’occitanisme d’orientacion exagonala agacha amb una mena de reticéncia e paur lo fraire catalan.

En defòra del problèma geopolitic e, plan segur, de la geina provocada pel sentiment independentista d’una part importanta dels catalans, tot çò que sembla pas en conformitat amb la vision personala de la lenga pudís lo catalanisme lingüistic... Aguèri aital sus la wikipèdia occitana de batalhas lingüisticas sus l’emplec de *mai* o de *pus* aprèp qu’un collaborador, lingüista de tria a mai dins la vida reala e defuntat fa pas gaire, cambièsse sistematicament mos «mai» en «pus»... Avèm aital de personas que parlan de catalanisme sens dominar gaire o pro lo catalan.

A mai, existís un autre problèma, la conflictivitat viscerala del mitan occitanista. Un pauc coma las cigarretas, l’occitanisme actual, coma l’ancian probable, crema dapasset e pòt arribar a tuar lo vam de far cambiar las causas, de realizar de projèctes novèls e de luchar per l’occitan. Qualques articles recents dins *Jornalet* an revelat aqueste malèsser, aquesta realitat crusa e cruèla que qualques joves an gausat dire publicament en fin. Aital, amb Patrici aviam paur de las possiblas criticas que nos podián tombar sul cap, sul morre o sus l’esquina per nòstras causidas, per la preséncia de la transcripcion fonetica o d’autras innovacions. Fin finala retrospectivament compreni que l’absénсia relativa de criticas del diccionari se deu subretot al fach que lo catalan interèssa pas gaire una part importanta del mitan occitanista, fidèl a sa fascinacion del país dels dreches de l’òme (levat los lingüistics...).

Las causas a far e bastir son malastrosament tròp nombrosas, sèm segur pas pro nombroses per las complir totas; avèm pas pro de mans, de plumas o de clavièrs per l’òbra, pasmens cal perseverar e ensajar de téisser e de crear malgrat l’adversitat. Saludi lo coratge e la perseverança dels collègas coma Jusèp, Jèp, Patrici e totes los autres que luchan constantament e valentament pel país.

Un darrièr còp torni mercejar e lausar Jusèp per sas realizacions, per sa volontat, per sa creacion d’un espaci de trabalh, d’escota, de collaboracion, de dobertura als vejaires diferents e d’una dinamica positiva e creativa.

Clavarai ara lo discors amb una adaptacion d’una expression populara valenciana que remanda originalament a la desfacha d’Almansa, amb de reminiscéncias sus la situacion actuala dificila dels Païses Catalans, qu’es puslèu una deformacion personala positivizada:

«Quand lo ben ven d’Aran, anam totes en avant».

Adieussiatz

Intervencion de Jacme Taupiac

Considerar l'occitan

> *Correspond a una exigéncia de justícia que los poders publics contribuíscan a favorir lo desvolopament uman de las minoritats ambe de mesuras eficaças en favor de lor lenga, de lor cultura, de lor biais de viure, de lors ressorsas e de lors iniciativas economicas.* (Papa Joan XXIII, Enciclica *Pacem in terris.* Traduccion occitana del quaranten aniversari, 2003, p. 52.)

Considerar l'occitan siá coma un objècte d'estudi scientific, siá coma una de las lengas de cultura d'Euròpa, son doás actituds complementàrias.

Al començament del sègle vint, i aviá a pauc près dètz milions de personas que parlàvan cada jorn una fòrma locala d'aquela lenga, dins la Republica francesa (dins 31 departaments al sud de l'exagòn), dins l'Estat espanhòl (a la Val d'Aran) e dins la Republica italiana (dins tretze "valadas" a l'èst de la cadena alpina). En Occitania, èra coma dins la rèsta de l'Euròpa : pertot "a la campanha" (en catalan se ditz "a comarques"), lo parlar de la vida vidanta de las massas popularas de segur qu'èra pas lo francés estandard, lo castelhan estandard, l'italian estandard ni l'alemand estandard. Los parlars locals èran dins tota l'Euròpa una realitat sociala indefugibla.

*

L'occitan, objècte d'estudi scientific

En Occitania, se sabiá mai o mens clarament que i aviá las regions ont se parlava quicòm qu'èra *"du mauvais français"*, dins la meitat septentrionala de la Republica, e quicòm mai, qu'èra un autre ensemble lingüistic, ont se parlàvan *"les patois du Midi"*.

Probable qu'una de las primièras entrepresas autenticament scientificas per estudiar sul terren aquela realitat foguèt lo trabalh de dos sabents de la region de Besièrs, Tortolon e Brenguièr, qu'entre 1873 e 1875, delimitèron los parlars de "lenga d'òc" e los de "lenga d'oïl", a partir del nòrd de Bordèu. Lor trabalh, fòrça preciós, foguèt publicat en 1876; s'intitula *Étude sur la limite géographique de la langue d'oc et de la langue d'oïl.* Sus quatre cents quilomètres determinèron quin èra lo darrièr vilatge que son parlar local èra d'occitan e, qualques quilomètres pus a l'oèst, lo primièr vilatge ont se parlava un patés santongés, donc francés. M'an dich que, quand arribàvan dins lo cafè d'un vilatge, disián d'una votz pro fòrta per que tot lo mond o ausiguèsse plan : *«Rata-penada !»* Se totes levàvan lo cap per veire se i aviá una rata-penada penjada al plafon, ne tiràvan la conclusion qu'èran dins lo domeni occitan. S'èran dins un endrech del domeni francés, degun levava pas lo cap. Per que los paisans indentifiquèsson lo mamifèr negre que vòla coma un aucèl, auriá calgut que diguèsson : *«Chauve-souris !»* Deu èsser una legenda; mas es revelatritz de la diferéncia fondamentala entre la lenga occitana e la lenga francesa. En 1875, dins lo mitan rural, quand tot lo mond parlava occitan cada jorn, tot lo mond sabiá çò qu'èra *una rata-penada* mas n'i aviá fòrça que sabián pas qu'aquela bèstia s'apelava en francés *une chauve-souris.* Ara, de segur, Tortolon e Brenguièr èran d'esperits scientifics que pausàvan d'autras questions pertinentas per saber s'èran dins lo domeni occitan o dins lo domeni francés.

*

La segonda vasta entrepresa scientifica que se pòt citar es lo trabalh de Jules Gilliéron (nascut en Soïssa en 1854) e d'Edmond Edmont (nascut dins l'extrème nòrd de l'exagòn, al ras de la Belgica, en 1849) que faguèron ensemble, entre 1902 e 1910 lo primièr atlàs lingüistic, lo famós *Atlas linguistique de la France.* I a, cada còp sus una sola mapa, gaireben la totalitat del domeni lingüistic occitan; manca sonque la Val d'Aran e la màger part de las vals occitanoparlantas pus meridionalas de la Republica italiana. Aqueles dos "parlaponchucs", Gilléron e Edmond, faguèron coma poguèron mas avián l'estanha "sordièra fonologica" qu'an sistematicamant lo francoparlants que consistís a reconéiser pas ont es l'accent tonic de quin mot que siá. Quand Edmont demandava : *«Comment dit'-vous "J'allum' ma pip'" ?»* notava coma responsa (dins los departaments de las Landas e dels Pirenèus Atlantics): *«Àluqui (la pipa)»*, ambe l'accent tonic sus la vocala "a" de la fòrma verbala *aluqui.* Naturalament, en occitan gascon i a pas cap de mots proparoxiton; aquela notacion es absoludament faussa. La prononciacon autentica èra : *«Aluqui (la pipa)»,* ambe l'accent sus la sillaba *lu.* Autra lacuna scientifica que nos sembla ara escandalosa : l'enquestaire francimand èra incapable de destriar l'èrra apicala simpla (per exempe dins lo mot *ara*), de l'èrra apicala dobla (per exemple dins *la tèrra*), de l'èrra dorsala (qu'èra benlèu la dels parlaires del nòrd del domeni occitan). O notava tot de la meteissa manièra.

Aquel atlàs lingüistic presenta donc l'immens avantatge d'aver gaireben la totalitat del domeni lingüistic nòstre (contràriament als autres atlasses, faches après còp, ont l'Occitania es totjorn abocinada) mas la fidelitat de la notacion fonetica es plan luènh d'èsser perfiècha.

*

Citarai, per acabar una autra immensa entrepresa ont un grand sabent (ambe qualques collaborators) estudièt ambe una competéncia admirabla una partida del domeni lingüistic occitan : l'*Atlas linguistique de la Gascogne* del professor de l'universitat de Tolosa, Joan Seguí ("Jean Séguy" en francés), nascut a Tolosa lo 25 de junh de 1914.

Seguí aviá fach de Tolosa la capitala mondiala dels atlasses lingüistics. La notacion fonetica èra d'una rigor irreprochabla; las enquèstas èran plan organizadas; los collaborators èran plan formats. Scientificament, los diferents volumes de l'Atlàs de la Gasconha de Seguí son immensament superiors als 10 volumes de l'atlàs de la França de Gilléron e Edmont.

*

Caldriá citar autras cent òbras ont l'immens domeni lingüistic occitan es estudiat scientificament. Dins la celèbra *Grammaire Istorique des Parlers Provençaux Modernes* lo grand lingüista Juli Ronjat estúdia cossí la "maire" latina a aguda coma "filha" la lenga occitana considerada dins sas multiplas realizacions localas, de Bordèu a l'Occitania italiana e del departament de la Cruèsa (en francés "la Creuse") a la Val d'Aran.

A l'ora d'ara de lingüistas d'un excellent nivèl universitari son pagats per l'argent public per contunhar d'estudiar lo parlar local de tal o tal endrech d'Occitania. Es lo cas de Jean Sibille, autor de *Description de l'occitan parlé à Sénaillac-Lauzès (Lot) et dans les communes voisines.* (Editor : Lambert-Lucas, 87000 Limòtges, 2015). Se pòt citar tanben la bona monografia d'un parlar occitan del Creissent (aquela region a l'extrème nòrd d'Occiania), de Maximimien Guérin, intitulada *Grammaire du parler marchois de Dompierre-les-Églises (Haute-Vienne)* (Editor : L'Harmattan, París, 2019, 384 paginas.)

De trabalhs aital son exactament çò que demandava lo professor Gaston Paris (1839-1903), en 1888 : *«Il faudrait que chaque commune d'un côté, chaque son, chaque forme, chaque mot de l'autre, eût sa monographie, purement descriptive, faite de première main, et tracée avec toute la rigueur d'observation qu'exigent les sciences naturelles.»* E ajustava dins un estil florit : *«Que tous les travailleurs de bonne volonté se mettent à l'œuvre; que chacun se fasse un devoir et un honneur d'apporter au grenier commun, bien drue et bien bottelée, la gerbe qu'a produite son petit champ.»* (*Revue des patois gallo-romans,* II, 1888, p. 161-175).

Se cal regaudir de totes los estudis scientifics que se son faches, emai que se fan encara, sus la matèria lingüistica occitana contemporanèa. Negligir de far d'estudis d'aquela mena, jos pretèxte qu'aquò es "inutil", seriá d'obscurantisme.

L'occitan, lenga de cultura d'Euròpa

Tant que l'occitan es considerat coma un ensemble de pateses locals, rai ! Mas, pels nacionalistas franceses assimilacionistas, es perilhós de pausar l'existéncia d'una lenga occitana tan diferenta de la lenga francesa coma lo portugués es diferent del castelhan.

Un pauc mai de dètz ans après l'estudi del limit geografic entre la lenga occitana e la lenga francesa, sus quatre-cents quilomètres, al nòrd de Bordèu, per Tortolon e Brenguièr, lo professor del *"Collège de France"*, Gaston Paris, faguèt una conferéncia celèbra ont refusèt l'evidéncia – es a dire l'existéncia d'un limit geografic entre los parlars occitans e los palars franceses – , en rason de çò que se pòt apelar son "nacionalisme francés assimilacionista". Per el èra pas pensable que i agèsse un territori lingüisticament occitan; caliá, a tota fòrça que la "nacion francesa" foguèsse lingüisticamnt una; caliá pas poder tirar de l'analisi de la realitat lingüistica locala la conclusion que poguèsse existir una "Occitania" diferenta de la "Francia". (Es una terminologia modèrna; a l'epòca las causas se disián autrament.) Èra pas pensable que tot lo tèrç meridional de la Republica francesa foguèsse pas lingüisticament francés : caliá que l'ensemble dels parlars occitans foguèsson la varietat meridionala del "gallo-roman".

Aicí lo passatge pus celèbre de la conferéncia de Gaston Paris : *«Et comment, je le demande, s'expliquerait cette étrange frontière qui de l'ouest à l'est couperait la France en deux, en passant par des points absolument fortuits ? Cette muraille imaginaire, la science, aujourd'hui mieux armée, la renverse; et nous apprend qu'il n'y a pas deux Frances, qu'aucune limite réelle ne sépare les Français du nord de ceux du midi, et que d'un bout à l'autre du sol national* [sic] *nos parlers populaires étendent une vaste tapisserie dont les couleurs variées se fondent en tous les points en nuances insensiblement dégradées.»*

L'estil demòra "florit". Es plan polit de parlar d'*«une vaste tapisserie dont les couleurs variées se fondent en tout points en nuances insensiblement dégradées».* Mas, quand ditz *«Cette muraille imaginaire, la science, aujourd'hui mieux armée, la renverse»,* aquò es faus. I a ben doás "Franças" : la de la partida septentrionala de l'exagòn, o "Francia", ont los parlars locals son de variantas de la meteissa lenga francesa, e la de la partida meridionala, o "Occitania", ont los parlars locals son de variantas d'una autra lenga : la lenga occcitana.

En 1888, quand Gaston París faguèt sa celèbra conferéncia, fasiá 34 ans que s'èra fondat lo Felibritge e son pus illustre representant, Frederic Mistral, emplegava de contunh lo tèrme de *"nacioun"* per una realitat culturala e sociala qu'ara apelam "Occitania".

Aquò vòl dire que de s'ocupar de "la matèria lingüisica occitana" pòt pas èsser jamai un trabalh purament *scientific*. Cal saber dins l'encastre de quina

ideologia se fa aquel trabalh. (Emplegui lo mot *ideologia* non pas al sens marxista corrent del tèrme, "representacion faussa del mond que la classa dominanta impausa a la classa dominada" e dins aquel cas lo mot a totjorn una connotacion netament negativa; doni al mot *ideologia* lo sens neutre de "sistèma coerent d'idèas, mai que mai en politica, economia, drech, religion, filosofia, lingüistica, etc.") Quand qualqu'un ditz quicòm, es pas interdich d'èsser intelligent e de cercar dins quin "encastre ideologic" la persona s'exprimís. Cossí compréner l'extranha obstinacion antiscientifica de Gaston Paris a refusar de reconéisser l'existéncia d'una "frontièra lingüistica" entre la Francia e l'Occitania ? Cal ben admetre qu'aquel eminent professor del *Collège de France* e de l'*École pratique des Hautes Études* aviá dins lo cap e dins lo còr una certana "ideologia" que consistissiá a creire que sul territòri de la Republica francesa i aviá una sola lenga, lo francés, e que doncas i podiá pas aver una autra granda lenga, ambe un passat prestigiós : l'occitan. Lo contèxte istoric permet d'explicar aquela sensibilitat : lo "desastre de Sedan" èra tot recent (1870); tres departaments etnicament germanics venián de tornar dins un sensemble politic germanic e l'exacerbacion nacionalista francesa embucava de *"nationalisme revanchard"* tota una generacion; lo Felibritge èra estat fondat en 1854 e l'occitan començava de tornar quilhar lo cap coma lenga de cultura. Pausar l'existéncia d'una "Occitania lingüistica" diferenta de la "Francia lingüistica" èra lo perilh suprème a evitar

La responsa scientifica a l'*ideologia assimilacionista* de Gaston Paris vendrà pus tard de la part de Juli Ronjat, felibre, admirator e amic de Mistral. Just al començament de sa celèbra *Grammaire istorique,* Ronjat cita una anecdòta que nos revèla la realitat lingüistica de l'epòca : *«Un berger provençal conduit en été ses troupeaux des landes de Crau dans les pâturages de Chartreuse. Il s'entend sans difficulté avec les paysans des vallées de la Durance et du Buech, chacun parlant son langage naturel. Il passe la Croix-Aute et descend vers la vallée de l'Isère : les gens comprennent son parler et il comprend le leur jusqu'à qualques kil. au Nord du Monestier-de-Clermont; quelques kil. avant Vif, le bourg qui suit sur la route de Grenoble (à environ 16 kil. du Monestier et autant de Grenoble), cette intercompréension a cessé. Ce fait peut être constaté par quiconque veut s'en donner la peine et sait le provençal.» (Grammaire Istorique des Parlers Provençaux Modernes*, 1930, t. 1, p. 1.)

Aquò se fa pas : començar un libre d'una nauta tecnicitat lingüistica per una anecdòta que son protagonista es un pastre que mena son tropèl de fedas d'Occitania en "Arpitania", es a dire dins una region al nòrd-èst ont lo parlar local es de "franco-provençal", autre nom de l'arpitan. Lo pastre, tant qu'es en Occitania, o compren tot; quand passa en Arpitania, compren pas pus lo parlar local. Aquò vòl dire que lo Ronjat teniá a afirmar clarament, just al començament de sa celèbra gramatica, que i aviá una lenga occitana qu'èra impossible de considerar coma la varietat meridionala de la lenga francesa e que

i aviá un limit geografic entre las doás lengas. Per el, lo francés e l'occitan èran doás lengas diferentas.

Juli Ronjat aviá tant de competéncia en matèria lingüistica coma Gaston Paris, e coneissiá plan mai los parlars occitans que lo celèbre professor de París, mas èra felibre (ara diriam "occitanista") mentre que l'autre èra nacionalista francés. A una *ideologia assimilacionista* s'opausava una *ideologia occitanista.*

*

Quina èra l'ideologia de Joan Seguí ? El tanben èra un grand lingüista e son *Atlas linguistique de la Gascogne* es un dels melhors atlasses lingüistics de totes los que se son faches.

Seguí èra sincèrament occitanista. L'onze de mai de 1952 (aviá 38 ans) quand foguèt elegit "manteneire" a l'Academia dels jòcs florals, a Tolosa, faguèt un discors que tot lo mond a oblidat mas que cresi d'una importància capitala. Parlèt, dins aquel discors, de l'istòria de la lenga literària occitana. L'occitan qu'emplegava dins aquela circomstància solemna èra un lengadocian plan vesin de çò qu'apelam ara "l'occitan estandard; sa pensada èra clara; son estil incisiu e elegant. Aicí cossí presentava lo problèma de la varietat e de l'unitat de la lenga : *«En França d'oïl, en Espanha, en Alemanha, pertot, òm va viste o doçamenton, d'un periòde de pluralitat dialecala cap a l'unitat : l'Occitania es partida de l'unitat per n'arribar, al temps d'ara, a l'esbricalhament de qué patissèm.»* (*Remèrciament legit en sezilha publica lo 11 de mai 1952 per lo senhe Joan Séguy, elegit manteneire*, dins : *Recueil de l'Académie des Jeux Floraux.* 1953, p. 103.)

Per ieu, lo tròs de frasa *«l'esbricalhament de qué patissèm»* es plan clar : vòl dire qu'en 1952 Joan Seguí reconeissiá l'existéncia de mila parlars locals, encara plan socializats, e deplorava la manca d'un occitan estandard. Mas, dins sa carrièra de professor a la Facultat de las letras de l'Universitat de Tolosa, passèt tota son energia e son immensa competéncia non pas a codificar l'occitan estandard mas a cartografiar lo pus excentric dels dialèctes nòstres : l'occitan de Gasconha. A la fin de sa vida, desesperat de constatar la dessocializacion de la lenga occitana dins la Republica francesa assimilacionista disiá, en parlant d'el e de sos collaborators : *«Nous sommes des embaumeurs de cadavres !»*

*

Çò qu'apèli l'*ideologia assimilacionista* se pòt observar dins un fum de cases e aquò escalustra pas fòrça mond tot simplament per que dins la Republica francesa la dessocializacion programada de la lenga occitana es immensament pus poderosa que l'occitanisme.

En 1968, lo professor Pierre Guiraud, de l'universitat de Niça, especialista de dialectologia, publiquèt un volume, dins la colleccion *Que sais-je ?*, intitulat *Patois et dialectes français.* Aqueste passatge de son libròt revèla clarament que, per el, èra perfièchament legitime de destriar pas los parlars franceses dels parlars occitans, donc de far coma se los parlars occitans fasián partida del

meteis ensemble “gallo-romanic”que los parlars franceses : *«Au sens strict, [...] «français» ne devrait désigner que les parlers du nord de la France (langue d’oïl) à l’exclusion des formes méridionales (langue d’oc) qui constituent une langue autonome. Mais nous ne pousserons pas aussi loin la distinction dans un ouvrage aussi schématique et sous le nom de dialectes français nous considérerons les parlers d’oc aussi bien que ceux d’oïl.»* (Pagina 6.)

Que se pensariá d’un romanista que diriá : *«Al sens estricte “espanhòl” deuriá pas designar que los parlars del centre de l’Espanha (lenga castelhana), que constituísson una lenga autonòma. Mas, espepissarem pas tant dins un libròt tant esquematic e jols nom de dialèctes espanhòls considerarem los parlars castelhans coma los parlars portugueses.»* Un tal rasonament seriá benlèu scientificament justificat : se sap que la distància entre castelhan e portugués es plan mendre que la distància entre francés parisenc e occitan estandard. Mas solide que seriá politicaments inadmissible. Un universitari castelhan que tenguèsse aquel rasonament seriá ridiculizat ! E s’èra un òme politic, una declaracion d’aquela mena mancariá pas de far un incident diplomatic entre Lisbona e Madrid.

Mas, dins la Republica francesa assimilacionista e emparisenquida qu’es la nòstra, ai pas agut coneissença que lo *Que sais-je ?* de Pierre Guiraud foguèsse considerat coma una òbra escandalosament antioccitanista. E pasmens, caldriá èsser caluc per considerar que la lenga de Joan Bodon es una fòrma meridionala de francés, exactament coma caldriá èsser pèc per considerar que lo portugués del romancièr José Maria Eça de Queiròs es una fòrma occidentala d’espanhòl.

L’*ideologia assimilacionista* de qualques universitaris de las universitats occitanas (Niça es en Occitania) los fa desparlar, de còps que i a.

La necessitat de l’occitan estandard

Fin finala, cal causir entre *l’ideologia assimilacionista* qu’es una mena de negacionisme mortifèr e *l’ideologia occitanista* que implica doás causas : d’una part conéisser, reconéisser e acceptar tranquillament tota la varietat dialectala occitana (e, per aquò far, totes los trabalhs scientifics son benvenguts); d’autra acabar de codificar l’occitan estandard e ne far la promocion.

I a pas a causir entre las multiplas fòrmas d’occitan local e l’occitan estandard : o cal admetre tot. L’occitan provençal de Frederic Mistral es legitime; legitimes son tanben l’occitan gascon de la Val d’Aran, l’occitan lengadocian de Joan Bodon, l’occitan niçard del romancièr e poèta Reinat Toscano.

I a pas, dins lo mond entièr, una lenga de cultura qu’aja pas una fòrma estandard mai o mens unifòrma. Per contunhar de viure, l’occitan deu tanben aver una fòrma estandard que tota persona que sap lo sieu occitan local comprendrà aisidament.

E nos cal aver pro de sen per jutjar quora es mai oportun d'emplegar lo nòstre occitan local (se n'avèm un) e quora val mai emplegar l'occitan estandard.

*

Mas, qu'es aquò al just l'occitan estandard" ?

L'occitan estandard, se pòt dire que l'avèm "darrièr nosautres" : la bèla pròsa del sègle quinze es pas tròp alunhada d'aquela fòrma de lenga nòstra.

Lo Felibritge a fach foncionar l'occitan mistralenc, lo "provençal rodanenc", coma occitan estandard, "per drech de cap d'òbra" : l'expression manca pas de noblesa ! Per èsser pas tocat per la beutat olimpiana dels escriches mistralencs cal aver pas brica de sensibilitat estetica: tot çò qu'escriu Mistral es d'una qualitat literària esbleugissenta. Pel lingüista Juli Ronjat, l'occitan de Mistral jogava lo ròtle d'occitan estandard. E, a son epòca aquela causida èra de bon compréner.

Mas, après Ronjat, i a agut e i a encara lo trabalh d'un fum de "lingüistas occitanistas" que d'una part conéisson de mai en mai finament los parlars locals e d'autra part son persuadits que cadun d'aqueles mila parlars es la modalitat locala de l'unica e granda lenga occitana, expression de la cultura millenària d'un dels pòbles d'Euròpa. (Se sap que lo primièr grand tèxte occitan, lo *Boèci*, deu remontar, probablament, a l'an 995.)

Fins a Joan Seguí, sembla qu'èra pas possible de "far carrièra" a l'universitat en estudiant l'occitan autrament que coma lenga literària dels trobadors o coma parlar de las massas popularas analfabètas dins lor lenga. Se sap que lo dialectològue Seguí, qualques mesadas abans de morir accidentalament, arribèt a la cima del trabalh de tota una vida en metent al punt çò qu'apelava *la dialectometria* : gràcias a una formula matematica, se podiá mesurar non pas "a vista de nas" mas ambe lo maximom de scientificitat la distància lingüistica entre lo punt A e lo punt B d'un certan domeni lingüistic. Los qu'avián lo sentiment que lo parlar de Bèumont de Lomanha èra pas tan gascon coma lo parlar d'Ortès avián rason. Mas podián aver lo plaser de saber qu'avián scientificament rason. La dialectometria es la fina flor de la dialectologia. Es una branca de la lingüistica totalament respectabla.

Lo gascon Pèire Bèc venguèt après Seguí. Bon dialectològue el tanben, lo Bèc faguèt una excellenta tèsi de dialectologia sus la interferéncias entre gascon e lengadocian dins la region del Comenges. E, acceptèt d'èsser durant mai de trenta ans president de l'Institut d'estudis occitans, organisme que li permetiá de se far ambe un fum d'autors qu'avián l'occitan coma lenga de creacion literària e coma lenga ensenhada : los de l'IEO èran d'*anticonformistas lingüistics* que refusàvan la mòrt de la lenga istorica del país occitan.

Bèc èra occitanista e se fasiá ambe los occitanistas. Anava a l'Escòla occitana d'estiu de Vilanòva d'Òlt. Parlava occitan. La sintèsi finala de sos trabalhs sus l'ensemble de las fòrmas dialectalas de tot lo domeni lingüistic

occitan, de Bordèu a Niça e de la zòna del Creissent a la Val d'Aran se tròba subretot dins dos de sos libres : lo *Que sais-je ?* intitulat *La langue occitane* sortit en 1963 e lo *Manuel pratique d'occitan moderne*, sortit dètz ans pus tard (Editor Picard, 1973). En 1963, presenta d'una manièra clara, pel grand public, d'una part l'estructuracion dialectala de l'occitan, d'autra part una excellenta istòria de la lenga, de segur plan resumida, del moment qu'ocupa pas que la meitat d'un libròt de 128 paginas. Parla pas d'*"occitan standard"*; ditz l'*"occitan moyen"* ensemble dialectal ont i a lo provençal e lo lengadocian. E reconeis que : *«[Le languedocien] est vraiment l'occitan moyen par excellence.»* (Pierre Bec*, La langue occitane*, 1963,p. 45.) En 1973, presenta la realitat dialectala occitana plan pus detalhadament e la meravilhosa mapa de la pagina 23 pòrta clarament la zòna de çò qu'apèla *l'occitan central*, que va de Brageirac (en francés "Bergerac") a Alès e d'Orlhac (en francés "Aurillac") a Besièrs. Los parlars d'aquela region lingüisticament centrala an las fòrmas *cantar* e non pas *chantar* (fòrma de l'occitan septentrional); *lo faure* e non pas *lo haure* (fòrma de l'occitan gascon); *fach* e non pas *fait* (fòrma de l'occitan lengadocian meridional); *los, las* e non pas *li* (fòrma de l'occitan provençal).

Que se diga *occitan mejan, occitan central* o *occitan estandard* a pas granda importància : son d'expressions que se pòdon considerar coma sinonimas. Per ieu e per fòrça lingüistas qu'accèptan la nocion d'un occitan non-dialectal, non pas a la plaça mas a costat de las autras fòrmas de lenga, la question es reglada. En occitan estandard se ditz : *Cantar una polida cançon; Lo faure a fach son trabalh; Lo buòus e las vacas.*

Çò remarcable es que Pèire Bèc aviá l'occitan gascon coma fòrma d'occitan utilizada coma esplech de creacion literària. Tota son òbra de romancièr e de poèta es en gascon. Aquò es la pròva qu'aviá una vista objectiva del problèma e que cercava pas, dins una perpectiva imperialista un pauc ingenua, a far passar per estandard son parlar personal.

Los trabalhs de qualques autres lingüistas preséntan en gròs los meteisses critèris. Cal citar Florian Vernet, Domergue Sumien, Patric Sauzet, lo grop dels valents de l'*Academia occitana* que se reünísson cada mes a Tolosa, despuèi d'annadas, la seccion de l'occitan estandard de l*'Acadèmia aranesa dera lengua occitana* e lo *Congrès de la lenga occitana.* Quin que siá l'organisme o quin que siá lo "lingüista occitanista" las convergéncias per decidir çò qu'es l'occitan estandard son, de plan luènh, pus nombrosas que las divergéncias.

Donarai sonque dos exemples. Tot lo mond es d'acòrdi que l'article definit masculin de l'occitan estandard es *lo, los (lo pan, lo vin, los dròlles)* e non pas *le, les (le pan, le vin, les dròlles)* o *eth, era (eth pan, eth vin, es dròlles).* Tot lo mond es d'acòrdi tanben que lo morfèma de la primièra persona del singular del present de l'indicatiu es *-i (canti)* e non pas *-e* (Mistral comença son poèma *Mirèlha* pel vèrs plan conegut : *Cante una chata de Provènça*).

Que i aja de divergéncias entre los lingüistas que s'ocúpan d'acabar la codificacion d'aquela fòrma d'occitan es absoludament fatal e normal. Dins la pus granda lenga veïculara de la planeta, l'anglés, se sap que la nòrma lexicala, gramaticala e quitament ortografica es pas la meteissa entre las diferentas regions del mond ont se parla e s'escriu aquela granda lenga de cultura. L'occitan estandard presenta pas mai de varietats morfologicas, lexicalas o graficas que l'anglés. La carrièra bòrnia seriá de passar son temps e son energia a polemiquejar ambe los que causísson una nòrma estimada inadmissibla; l'energia, la cal passar a estudiar scientificament los problèmas.

Quand Juli Ronjat aviá l'audàcia de far una importanta refòrma ortografica del francés, aviá totalament rason : èra pas el qu'èra ridicul, èra l'*Académie française* qu'èra ridicula d'oficializar pas sa simplificacion benvenguda del francés que demòra la sola lenga neolatina a aver gardats los grafèmas d'origina grèca *ch, ph, th, y.* Ronjat escriviá *la cronologie, la fisique, la téorie.* Tot aquò per dire que, de còps que i a, es pas l'immobilisme reaccionari qu'es la solucion pus recomandabla.

*

Concrètament, cadun parlarà dins l'occitan que voldrà quand serà en familha, ambe los amics o los compatriòtas de sa region. Mas, quand aurà a causir entre lo francés e l'occitan estandard, la melhora solucion serà de causir l'occitan estandard, quitament s'aquela fòrma d'occitan es pas totalament codificada dins totes los detalhs.

Çò que va dins lo sens de la vida es quand los professors d'universitat decidísson d'emplegar l'occitan estandard coma "lenga d'ensenhament", quand los impetrants al grade de doctor redigísson la tèsi en occitan estandard, quand los participants a un congrès internacional de lingüistica romanica fan la comunicacion en occitan estandard, quand los cercaires pagats pel CNRS preséntan al public especializat lo resultat de lors recercas en occitan. Son pas d'exemples ipotetics : la tèsi del lengadocian Joan Thomàs es redigida en occitan; lo professor emerit de l'universitat de Vièna, en Austria, Georg Kremnitz, faguèt una intervencion d'una ora, en occitan estandard, al congrès de l'*Associacion Internacionala d'Estudis Occitans* que se tenguèt a Lhèida, en Catalonha, al mes de junh de 2014; la japonesa Sano Naoko fa totjorn sas comunicacions en occitan estandard quand participa a un congrès de romanistas.

L'occitan, mai que mai dins sa fòrma estandard, es la pus centrala de las lengas neolatinas. Quin es lo romanista que pòt dire : *«Je ne comprends pas l'occitan !»* Soi solide que n'i a pas cap que siá pro piòt per ausar dire una tala enormitat !

Quand recebi una monografia en francés, d'un excellent nivel scientific, sus un parlar occitan local, me disi : aquel libre foguèsse estat redigit en occitan estandard, quant de clients l'editor auriá perduts ? Benlèu un desenat : lo mond de l'endrech que crómpan aquel libre per que parla del "patés de la familha" mas

que, de segur, an pas la mendre cultura lingüistica. La màger part dels lectors d'un libre d'aquela mena son de romanistas perfièchament capables de legir un tal libre en italian, catalan, castelhan o portugués. E doncas cresi pas que siá una question de rentabilitat; deu èsser una question de manca d'audàcia dins lo combat occitanista. Scientificament, la lenga emplegada a pas cap d'importància. Mas, es capital de pèrdre pas la mendre ocasion de "nauçar en glòria" la lenga de Joan Bodon.

Acceptar l'occitan estandard, non pas a la plaça mas a costat de las autras fòrmas de lenga nòstra, e emplegar aquela fòrma neutra d'occitan cada còp que nos adreçam a un grand public, es una de las condicions per tal que contunhe de viure la pus anciana de las lengas de cultura d'Euròpa.

Jacme Taupiac
La Piboleta, dimarts 8 de setembre de 2020.